

DOSYA/EDİTÖRÜ'NDEN

Ata SOYER*

1. Savaşlar devam ediyor, hiç durmadı ki. 2000 yılında 25 büyük silahlı çatışma oldu diyor SIPRI. Yani Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü. SIPRI'ye göre, 1999'da bu sayı 27'ydi. Çatışmaların odağı, Afrika ve Asya. 1990-2000 yılları arasında ise 44 farklı bölgede, 56 farklı silahlı çatışma/savaş gerçekleşmiş. Daha eskiye gidelim; 20.yüzyıldaki yaklaşık 250 savaşta, savaşa bağlı ölümlerin 110 milyon olduğu ileri sürülüyor. II.Dünya Savaşı'ndan bu yana, yüzde 90'ı az gelişmiş ülkelerde yaşanan 194 savaş olmuş. Bu süredeki, savaşa bağlı ölümlerin sayısı yaklaşık 45 milyon.

2. Bu ölenler kim? Savaşanlar mı? Hayır, çoğunluğu sivil. Gerçekten, ölenlerin %84'ü sivil; yani üniformalılar savaşıyor, ama ölenler sivil!

3. Niye çıkıyor, bu savaşlar? Bu konuda bir sınıflandırma var: Etnik gerekçeli (iç) savaşlar, ideolojik gerekçelerle yapılan savaşlar, bağımsızlık/kurtuluş savaşları, ekonomik gerekçelerle/çıkarlarla yapılan savaşlar, stratejik bölgeleri ele geçirme amaçlı savaşlar, bir bölgeyi ele geçirmek için yapılan savaşlar. İyice karmaşıklaştı mı? Evet, biz sadeleştirelim; savaşların en temel gerekçeleri, gelişmiş kapitalist/emperyalist ülkelerin sömürgeleştirme ya da yeniden sömürgeleştirme savaşları. Ya da onların kışkırttığı bölgesel savaşlar. Ve de, kendi ülkesinde diktatörlük taslayanların yol açtığı savaşlar

4. Son yıllara gelince; 1990-95 yılları arasında 70 devleti ilgilendiren 93 savaş gerçekleşmiş. Yaklaşık 5.5 milyon da insan ölmüş. Bu savaşlar Doğu Avrupa, Orta Doğu ve Orta Asya'da yaşanmış. Ama asıl savaş odağı, Afrika olmuş. İlk bölümü, daha çok eski Sovyetler Birliği'nin ve Yugoslavya'nın coğrafi alanında gerçekleşirken, ikinci bölüm Ruanda-Burundi, Somali, Liberya ve Sierra Leone'de yoğunlaşmış.

5. 1980'li yılların önemli savaşı İran-İrak arasında yaşanırken, önemli çatışma bölgesi olarak Türkiye'nin de içinde bulunduğu, Kongo, Kolombiya, Sri Lanka, vb. ülkeler öne çıkmakta. Sonuç; çok sayıda ölüm ve yaralanmaya ek olarak, milyonlarca insanın zorunlu göçü! Bu arada, savaşı finanse etmek amacıyla uyuşturucunun kullanılması gibi bir olgu önem kazanmakta. Özel ordular, özel güvenlik kuvvetleri, orduların özelleşmesi gibi sonuçlar da olmaktadır. Yani iç savaşa göre şekillenen askeri yapıla(nmala)r... İktidar boşluğu, savaş bölgesindeki hükümetlerin aczi/ortadan kalkması...Hükümetlerin/devletlerin mafyalaşması... Örneğin, Somali'de böyle bir durum yaşanmadı mı? Sosyal kurumların, kamu hizmetlerinin yok olması; hizmetlerin neredeyse sadece ne idüğü belirsiz yardım kuruluşlarınca veriliyor olması... Resmi güçlerin yanı sıra ölüm mangalarının ortaya çıkışı, çocuk askerler olgusunun belirmesi, ... Görüldüğü gibi saymakla bitmeyen, içinden çıkılmayan birçok sonuç...

Tablo 1. Savaş-nedenli ölümler (1945-95)

Ülke	Yıl	Ölümler (sayı)
Sudan	1955-72	750.000
Sudan	1983-95	1.300.000
Endonezya	1965 400-	450.000
Nijerya/Biafra	1967-70	1.000.000 (sivil) +1.000.000(asker)
Uganda (Amin)	1971-78	300.000
Uganda (Obote)	1981-85	300.000
Bağladeş	1971	1.000.000 sivil + 500.000 asker
Burundi	1972	250.000
Burundi	Ocak1993	200.000
Endonezya/Timor	1975-80	100.000
Kamboçya	1975-78	1.300.000
Angola	1980-88	700.000
Angola	1993-94	100.000
Ruanda	1994	50-800.000
Bosna/Yugoslavya	1992-95	200.000

* Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD

6. Ölümler şekil değiştirmekte, yeni savaşlarda; bir ulus, bir halk, bir etnik grup, bir dinsel kesim, vb. yok edilene kadar savaş! Yukarıda sayılan grupların herhangi birinin üyesi olmak, öldürülmek için yetmekte; klasik düşman kavramı kalkıyor... Masumla-suçlu arasındaki fark da... Yeni savaşlar/silahlı çatışma ortamları, her an herkesin kurban olabileceği duygusu ile, sağır edici sessizlikler, sessiz sürüler yaratmakta...

7. Birleşmiş Milletler' in ve uluslararası araçların daha fazla müdahalesi, ama daha az etkili olması. Daha doğrusu, adil olmayı önemli ölçüde yitirmeye başlamış bir uluslar arası topluluk! Savaşların önlenbilmesi duygusunun giderek yok olmaya yüz tutması...

8. 2000 yılında dünyada silaha 798 milyar dolar harcanmış. Soğuk savaştan sonraki yılların en düşük silahlanma harcaması, 1998'de gerçekleşmiş. Ancak, o yıldan sonra bir yükselme yaşanıyor. Bu 800 milyar dolara yakın paranın anlamı, kişi başına dünyada 130 dolar harcanması. Ya da dünyadaki gelirin yüzde 2.5'i. ABD, toplam sağlık harcamalarının %37'sinin adresi. Bu, onun süpergüç durumunu yansıtıyor, aynı zamanda. ABD, 11 Eylül olmadan, son iki yılda zaten askeri harcamalarını %2.3 artırmıştı. Yani, 6 milyar dolar. 2000 yılı silah harcaması 280.6 milyar dolar. İlginçtir (belki de değildir, bir çok kişiye göre) Rusya'da tüm kriz görüntüsüne karşın, silahlanma harcamaları artıyor. 1998'den sonraki iki yılda bu artış 13 milyar dolar kadar. Rusya'nın 2000 yılı harcaması 43.9 milyar dolar. Onu, 40.4 milyar dolarla Fransa, 37.8 milyar dolarla Japonya ve 36.3 milyar dolarla İngiltere izliyor. Bu beşlinin toplam silah harcamaları içindeki payı, % 58. Silahlanma "ligi"nin ikinci beşi Almanya (33.0), İtalya (23.8), Çin (23.0), S.Arabistan (19.1), Brezilya (14.9). Türkiye'nin 1999'a kıyasla bir kademe ilerleyip 12.sıraya oturduğu üçüncü "beş" ise Hindistan (12.3), Türkiye (10.5), G.Kore (10), İsrail (8.9), İspanya (8)'dan ibaret. Bu 15 ülke, dünyadaki silah pazarının %80'inin de sahibi.

9. Silahlanma harcamalarının en yoğun arttığı bölgeler Afrika (%37) ve Güney Asya (%23). Afrika'da 2000 yılında silaha 13.8 milyar dolar gitmiş. Bunun 9.8 milyarı Sahra-altı Afrika'da. Amerika'da bu miktar 318 milyar dolar kadar. Tabii ki, 288 milyarı Kuzey Amerika'da. Asya ve Okyanusya'nın payı, 123 milyar dolar. Ve 96 milyarı Uzak Doğu'da. Avrupa'da 240 milyar dolar olan silahlanma harcamasının 180'i Batı'da. Orta Doğu'daki miktar ise, 60.9 milyar dolar. Artışın nedeni; çok çatışma/savaş=çok silahlanma harcaması! Silahlanma harcamaları artıyor ve artmaya devam edeceğe benziyor. Çünkü, neredeyse her ülke, gelecek kurgusunu silahlanma/savaş senaryoları üzerine oturtuyor. Silahlanma girişimlerini "realize" ediyor! Örneğin, NATO 10 yıllık bir geleceğini, DCI (Savunma Kapasitesi İnisiyatifi) denilen bir anlayış etrafında şekillendiriyor. NATO, 1995-2000 yılları arasında silah donanımı ile ilgili harcamalarını %11 oranında artırmış. Bunun anlamı, Avrupa ülkeleri üzerinde müthiş bir baskı demektir. ABD kendi silahlanma harcamalarını artırma yönelimini, büyük ölçüde Avrupa ülkelerine dayatmaya

çalışıyor. NATO personel sayısını 1991'de 234 binden 2000'de 188 bine düşürmüştü. Ekipmanı da aynı dönemde 119 milyar dolardan 92 milyar dolara gerilemiş. Türkiye ise aynı dönemde NATO kapsamındaki personelini 2983'den 4414'e, ekipmanını da 1396 milyon dolardan 3540 milyon dolara yükseltmiş. Yeni katılanlarla 17'ye ulaşan NATO ülkeleri arasında Türkiye'ye benzer eğilim taşıyan tek ülke Yunanistan. Diğer tüm ülkeler, asker ve ekipman azaltmasına gitmiş.

10. NATO'nun yanı sıra silah alımında önemli üç ülke, Japonya, Çin ve Rusya. Onlar da, geleceklerini büyük ölçüde silahlanmaya göre kurgulamış görünuyorlar. Rusya'nın savunma bütçesinin son 5 yılda ikiye katlandığı belirtilmekte. Oysa, soğuk savaşın ertesinde, özellikle 1980'li yıllarda, silahlanma harcamaları önemli ölçüde gerilemişti. Ama, sonra? Tekrar soğuk savaş yıllarına dönülüyor gibi...

11. Biraz daha ayrıntı; silahı kimler üretiyor ve satıyor? ABD silah pazarının en büyüğü. %47'lik bir pay ile. İkincilik Rusya ve Fransa'da; onlar da toplam satışların %10'undan fazlasının sahibi. Arkalarından İngiltere ve Almanya geliyor; payları %5-10 arasında. Geriye kalanlar, geriye kalan %15 civarındaki payla ilgililer.

12. Gelelim, silah alıcılarına. ABD'nin gözdeleleri Hindistan, Kolombiya, Mısır, İsrail, Avusturalya, İsrail ve İngiltere. İkinci büyük Rusya'nın en gözde silah alıcısı Çin. Tüm dünyadaki alıcılar sıralandığında ise (1996-2000 arası) ilk 5 şöyle; Tayvan, Suudi Arabistan, Türkiye, Güney Kore ve Çin. Avrupa Birliği ülkeleri, toplam (1996-2000) silah satışının %28'inden sorumlu. Bunlar "açık" satış bilgileri. "Çok gizli" kapsamındakiler ise, bilinmiyor!

13. Miktarlar belki fikir vermeyebilir. Ülkelerin ulusal gelirleri içinde, silah harcamaları ne kadar yer tutuyor, ona bakalım. Yoğun çatışma ve savaş içinde bulunan ülkelerde, silahlanma harcamaları, ulusal gelir içinde önemli bir yer tutuyor. Örneğin, Afrika bölgesinde yoğun savaş yaşayan Eritre-ki düşük ulusal gelirli ülkeler düzeyinde-ulusal gelirinin %29'unu silaha harcıyor (1992-98 arasında %13-29 arasında). Angola da, ulusal gelirinin %11-22'sini 1990'lı yıllarda silahlara kapıran düşük gelirli bir ülke. Cezayir, Burundi, Cibuti, Etiyopya, Fas ve Ruanda da ulusal gelirlerinin %3-5'ini silaha ayıran çatışma içindeki Afrika ülkeleri. Asya'da Brunei Sultanlığı, ulusal gelirinin %7.6'sını silaha ayıran zengin bir ülke. Kampuçya bir zamanlar ulusal gelirinin %5'ine yakını silaha ayırırken, bunu son yıllarda %2.8'e düşürmüştü. Myanmar, yine ulusal gelirinin %4.5'dan fazlasını silaha ayıran bir ülkeyken, Pakistan'da bu oran %5-6 arasında. Singapur 1990'lı yıllarda bu oranın %4-5.5 arasında seyrettiği zengin bir ülke. Sri Lanka 1990'lı yıllarda silaha %2.8 ayırırken, bunu daha sonra %5.3'e kadar çıkarmış. Tayvan, Çin'e karşı ABD'nin sürekli beslediği, yüksek gelirli bir ülke. Ulusal gelirinin %5'ine yakını silaha akıtıyor. Türkmenistan da, sınırındaki karışıklıklarla, silaha giderek daha fazla para harcayan bir ülkeye dönüşüyor (%4)

Avrupa ve Orta Doğu'nun çatışma noktaları Ermenistan (%2.2'den %4.1'e), Bosna-Hersek (1994-95'de %17'lerde), Hırvatistan (1992-96 arasında %7.2-9.4), Yunanistan (%4.5), Rusya (1992-94 %5'in üzerinde), Yugoslavya (%4.2-7.2), Bahreyn (%5'in üzerinde), İsrail (%8.4-11), Ürdün (%8.9-11), Kuveyt (1991'de %116.1, 1992'de %30.8. daha sonra %8'un üzerinde), Umman (%11-16), S.Arabistan (%9.5-22.6), Suriye (%5.6-10.4), Yemen (%6.4-10.4). Türkiye de bir çatışma bölgesindeki ülke olarak ulusal gelirinin 1991'de %3.77'sini, 1998'de ise %4.4'ünü silaha ayıran ülke konumunda.

14. SIPRI verilerine göre, en büyük konvansiyonel silah satıcısı ülkeler şunlar (1996-2000 yılları arasındaki toplam miktar):

ABD 49.3 milyar dolar, Rusya 15.7 milyar dolar, Fransa 10.8 milyar dolar, İngiltere 7.0 milyar dolar, Almanya 5.6 milyar dolar. Bu beşliyi 2 milyar dolarla Hollanda, 1.9 milyar dolarla Ukrayna, 1.7 milyar dolarla İtalya, 1.5 milyar dolarla Çin, 1.2 milyar dolarla Belarus izlemekte. 100 milyon ile 1 milyar dolar arasında satış yapan arkadaki ülkeler ise şunlar; İspanya, İsrail, Kanada, Avustralya, İsveç, İsviçre, Çek Cumhuriyeti, Moldova, Belçika, Slovakya, Kazakistan, Gürcistan, Bulgaristan, Endonezya, Yunanistan, Polonya, Singapur, Norveç. Türkiye, bu pazarda beş yılda 64 milyon dolarlık satış yapmış görünüyor.

15. Yine aynı verilere göre, en büyük silah alıcılarının hangi ülkeler olduklarını görelim: (Tablo 2)

16. Genel olarak yukarıdaki rakamlara hızla bakıldığında, bazı noktaların altını çizmek mümkün. Türkiye, son beş yılda 64 milyon dolarlık bir satış yapmasına karşın 5664 milyon dolarlık bir alış yapmış. 5.6 milyar dolarlık bir açık...

Türkiye, dünyada en çok silah satın alan ülkeler sıralamasında ön sıralarda geliyor; üçüncü sırada. Genelde birçok konuda ön sıralarda yer alamayan Türkiye'nin silah alımında, dünyada önlere yer alması, üstelik silahlara

Tablo 2. Dünyanın en büyük konvansiyonel silah alıcısı ülkeleri (1996-2000)

Ülke	Harcanan para (milyon dolar)
Tayvan	12 281
S.Arabistan	8 362
Türkiye	5 664
G.Kore	5 334
Çin	5 231
Hindistan	4 228
Yunanistan	3 665
Mısır	3 619
Japonya	3 558
Birleşik Arap E.	2 983
İsrail	2 890
Finlandiya	2 787
Pakistan	2 626
Kuveyt	2 063
Singapur	1 874
Tayland	1 771
İngiltere	1 694
İsviçre	1 612
Malezya	1 445
Brezilya	1 346

ulusal geliri kendisine göre daha iyi olan ülkelere daha çok para harcaması önemli bir saptama. Bir diğer saptama, Türkiye'nin neredeyse komşularının toplamı kadar silaha para harcaması (Yunanistan 3665, İran 816, Suriye 805, Kıbrıs 583, Bulgaristan 129, Ermenistan 103, Gürcistan 31 milyon dolar).

17. Silah üretimi, dünyada önemli ölçüde özel sektör-devlet destekli-eliyle yapılmakta. Bu üretimin kârlılığı ise tartışma götürmez. Dünyanın en büyük silah üreticisi şirketleri (özel-kamu) şu şekilde sıralanabilir:

Tablo 3. Dünyanın en büyük silah şirketleri (1999)

Şirket	Silah satışı (milyon dolar)	Toplam satışı (milyon dolar)	Silah satışı toplamın ne kadarı %	Kâr (milyon dolar)	İstihdam (kişi)
LOCKHEED MARTIN/ABD	17 930	25 530	70	382	149 000
BOEING/ABD	15 600	57 993	27	2309	197 000
BAE SYSTEMS/İNGİLTERE	15 470	20 050	77	1804	71 150
RAYTHEON/ABD	11 530	19 841	58	404	105 300
NORTHROP GRUMMAN/ABD	7 070	8 995	79	467	44 600
GENERAL DYNAMICS/ABD	5 550	8 959	62	880	43 400
THOMSON-CSF/FRANSA	4 080	7 340	59	293	48 920
LİTTON/ABD	3 910	5 592	70	122	40 800
UNITED TECHNOLOGIES, UTC/ABD	3 480	24 996	14	1 558	148 300
AEROSPATIALE MATRA, AM/FRANSA	3 300	13 743	24	58	52 390

Dünyadaki en büyük 100 silah şirketine bakıldığında, bunların 38'inin ABD şirketi olduğu, ABD'yi İngiltere (14), Japonya (10), Fransa (9), Almanya ve İsrail (6'şar), Hindistan ve İsveç (3'er)'in izlediği görülür. İlk 100 silah şirketi içinde İtalya ve Kanada'nın 2'şer, İspanya, Singapur, İsviçre, Avustralya, G.Afrika, Tayvan, Hollanda ve Türkiye'nin 1'er şirketi mevcut. Türkiye'nin ilk 100'e giren şirketi, bir kamu kuruluşu; MKEK. Sıralamada 60. sırada olan MKEK'nin 480 milyon dolarlık silah satışı olduğu, kârının 38 milyon dolar olduğu belirtilmekte.

İlk 100 şirket içinde, tıp alanında da üretim yapan bazı şirketler var; Mitsubishi, General Electric, Toshiba, Hitachi, vb.

18. Türkiye, önemli silah alımları yapmış son yıllarda. 1990-2000 yılları arasında 132 büyük alım gerçekleştirmiş. Bunların arasında ABD, Almanya, Rusya, İtalya, Fransa, İngiltere, Hollanda, Slovakya gibi ülkeler var. Türkiye'nin silah sattığı ülkeler arasında ise Gürcistan, Maldivler, Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri var. Silah alım-satım anlaşmaları, büyük meblağlar içermekte, üstelik uzun süreli.

19. Türkiye SIPRI verilerine göre, 11 bin civarında ağır silahlı olan, 45 bin insanın bu sektörde istihdam edildiği, 797 bin kadar askeri silah altında bulundurduğu bir ülke olarak tanıtılıyor. Türkiye'nin askeri harcamaları 1991 yılında 6,2 milyar dolarmış. Bu rakam 1992'de 6.5, 1993'de 7.2 milyar dolar olmuş. 1994 krizi ile 7 milyara gerileyen askeri harcamaların bu durumu, 1995'de 1993'deki düzeyine geri dönmüş. 1996'dan itibaren yine artışa geçen askeri harcamalar (8 milyar dolar), 1997'de 8.4, 1998'de 8.8 ve 1999'da 9.7 milyar dolara yükselmiş. 2000 rakamı ise, 10.5 milyar. Ulusal gelirin de 200 milyar dolar civarında olduğunu hatırlatalım...

20. Bu kadar bilgiyi yığdık. Bunun "anafikri" ne diyen olabilir, haklı olarak Buna yanıt olarak, aşağıdaki yazıyı koyduk. 1986'da yayınlanmış, ama içeriği bugüne yanıt verecek mahiyette. Dosyamızı genel olarak tamamlayacağına da inanıyoruz.

SİLAHLANMA RÜZGARLARI "ÜÇÜNCÜ DÜNYA"YA DOĞRU*

Yönetime gelir gelmez, Reagan, temel hedeflerini net bir biçimde belirledi: "Sovyet yayılmacılığını askeri güç ile durdurmak"(1). Ayrıca, Alexandre Haig de, "Uluslararası terörizm" in çok önemli bir sorun olduğunu belirtti. Reagan Yönetimi ile başlayan bu soğuk savaş edebiyatının altında yatan saldırgan politika, 1985'te de sürdü. Politikanın bir hedefi de, Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın az gelişmiş ülkeleriydi (ağü). Büyük ölçüde, kapitalist dünyada giderek etkinlik kazanan askeri-endüstriyel kompleksin yönlendirdiği politikanın temel anahtarının başında, stratejik bölgelerde kurulan saldırgan askeri paktlar gelmekte. Söz konusu politikanın, az gelişmiş ülkeler düzeyinde yansımaları ise, ekonominin giderek askerileşmesi,

bu ülkelerdeki askeri siyasi gücün artışı, bölgesel savaşlar ve gerginlikler biçiminde olmakta. Batı tarafından dayatılan, yeni uluslararası işbölümü çerçevesinde, ağü'lerin ulusal egemenlik ve ekonomik bağımsızlık girişimleri, askeri tekellerin çıkarlarına feda edilmekte. Bugün, kapitalist dünyada, yukardan aşağıya uluslararası bir askeri devlet-tekeli sisteminin oluştuğunu söylemek, pek de abartma olmasa gerek. Haliyle, bu sonucun askeri tekelere büyük karlar sağlaması, şaşırtıcı değil. 1980'lerin başında tüm dünyada 650 milyar dolar olan askeri harcamaların, 100 milyarı ağü'lere aittir(2).

Silah Ticareti

Ağü'lerin silahlanma yarışına çekilmeleri, genelde iki yolla olmakta: Silah ticareti ve bu ülkelerde askeri üretimin geliştirilmesi. Öteden beri, bu ülkelere verilen askeri "yardım"lar, Batı'nın ekonomik "gelişme" yardımları, Batı'nın ekonomik ve stratejik talepleri doğrultusunda olmuştur. Gelişen koşullar ile birlikte, silah ticareti bu yardım politikası içinde önemli bir boyuta ulaşıyor. Günümüzde, Batı'nın silah ihracatının 2/3'ü ağü'lere doğru akıyor. Yine konvansiyonel silahların ¾'ü de aynı yönde akmakta. Silah ticaretinin yıllık büyüme hızı da artmakta. 1965-70'de yüzde 10 olan bu hız, 1975-80'de yüzde 25'e ulaşmış, 1980'den sonra da artışını sürdürmüştür.

Savaş sonrası ABD "hür" dünyayı silaha "alıştırmak" için, önce eldeki stok fazlasını "hediye" biçiminde az gelişmişlere sunmuş, daha sonra silahın "temel ihtiyaç" haline getirilmesi ile bu yolun yerini, ticari anlaşmalar çerçevesinde, teknik yardım adı altında sunulan biçim almıştır(3). Ayrıca, çağımızın silahları, salt silah olarak satılacak metaller olmaktan da çıkmıştır. Bunlar özel hizmetler gerektirmektedir; çeşitli tesis, havaalanları, limanlar, elektronik donanımlar, gelişmiş iletişim aygıtları ve bu silahları kullanılacak eğitilmiş personel gibi... Silah ticareti ile ağü'ler üzerinde kurulan hegemonyada, yukarıda saydığımız gerekliliklerin önemli etkisi var. Geriye, silah talebini sürekli artıracak işlemler kalıyor. Bu da, sürekli savaş ve gerginlikleri doğuran saldırgan politikalar ile mümkün. Ve bu politikaları uygulayacak/uygulayan gerici rejimlerle. En çok silah ithal eden ülkeler arasında Güney Afrika, Brezilya, İsrail, Arjantin, G.Kore, Endonezya, Mısır, Filipinler, Tayvan ve Singapur'un olduğunu söylersek savımızın pek de yanlış olmadığını görürüz.

Silahın, sürekli talep bulan bir meta olmasında, savaşların ve gerginliklerin rolünün yanı sıra, özgül bir meta olmasının da payı var. Bir meta olarak, ucuzluğundan ziyade niteliğinin önemli olması, ülkelerin aradıkları nitelikte silah bulduklarında, fiyatına bakmaksızın almalarını zorunlu kılar. Silahın niteliği de yine silahı üretenlerce/pazarlayanlarca belirlenmekte. Komşu ülkelerdeki silahlanma düzeyinde geri kalma kaygısı, en son geliştirilen silahların alınmasını dayatmakta. Ve ağü'ler alınan silahları hiçbir "dış" savaşta kullanamayacak olsalar bile stoklamakta, yenileri piyasaya çıktığında onları da almak durumunda kalmaktalar. Böylece sağlanan sürekli talep düzeyi, yeni teknolojilerin araştırılması ve geliştirilmesi yönünde kullanılarak, silah şirketlerinin,

silah pazarını sürekli denetim altında tutmaları sağlanır. Karlılık düzeyi ve ticaret yapılan agü'lerin sosyal ve ekonomik gelişimi üzerinde etkinlik kurulabilmesinde olanaklar sağlanması, silah "işi"ne askeri üretim yapan tekellerin yanı sıra, sivil üretim yapan tekelleri de çeker. Rockefeller, "First National City Bank", "Lehman Brothers"ın bu alana girişi bu konudaki örneklerdir(4).

Dünyanın en büyük silah ihracatçısı ülkeleri, ABD, Fransa, İngiltere, F.Almanya ve İtalya'dır. Bu ülkelerde, yaklaşık 40 kadar askeri tekel silah işini denetim altında tutmaktadır. Yine bunlar arasında, ABD tekelleri, agü'lere sağlanan silahın yüzde 50'sinden fazlasının sorumlusudur. Ve başta ABD olmak üzere, tüm silah ihracatçısı ülkeler, silah ticaretini, kendi dış politika ve ulusal güvenlik stratejilerinin gerekli bir aracı olarak kullanmaktalar. ABD'nin 1971-75'de 5 milyar dolar olan agü'lere silah ticareti, sadece 1981'de bile bu rakamı aşmış, 1982'de ise 19.8 milyara ulaşmıştır.

Ayrıca, bugün silah Fransa, F.Almanya, İngiltere gibi ülkelerin ihracatında öyle bir hacime ulaşmıştır ki, silahlanma yarışının yavaşlamasına bile ekonomilerinin tahammülü yoktur.

Batı, silah ticaretini bazı "özel" amaçları için de gündeme getirmekte. Örneğin, petrol ihraç eden ülkelerce biriktirilen sermaye ile silahın takas edilmesi böyle bir olgudur. Batı için oldukça "tatlı" olan petrodolarlar da, "üçüncü dünya"da askeri harcamaların, neden OPEC ülkelerinde en yüksek olduğunun yanıtıdır. 1982 yıllarında Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Katar ve Bahreyn silah alımı için yaklaşık 40 milyar dolar harcamışlardır. Böylece, bu petrol üreticisi ülkeler, uluslararası askeri tekeller ile işbirliği yaparak bölgesel ve uluslar arası düzeyde askeri etkinliğe kavuşmaktadır.

Yine bir yöntem olarak, askeri olmayan antlaşmalarda ve devletlerarası siyasi antlaşmalarda silah ticareti, neredeyse bir zorunluluk haline getirilmiştir. Örneğin, Camp David anlaşmasında, Mısır ve İsrail'in 4.5 milyar dolarlık silah ticareti yapmak zorunda olduklarına ilişkin bir madde vardı.

Silah ticareti, salt gelişmiş kapitalist ülkelerden agü'lere doğru olmamakta. Agü'lerin birbirlerine de silah satmaları söz konusu. Bu da sıklıkla iki şekilde yapılmakta: Uluslararası askeri tekellerin, bu ülkelerde tek başına veya ortak olarak kurdukları silah fabrikalarının ürünlerinin satılması ya da Batı'dan alınan silahların yeniden ihraç edilmesi. Bugün agü'lerin silah ve silah donanımı ihracatında payları, yüzde 3 dolayındadır. Ancak, agü'ler içinde özellikle Brezilya, gelişmiş kapitalist ülkeler ile rekabet edecek silah ihracatı düzeyine ulaşmış durumdadır. Örneğin, 1980'lerin başında, Brezilya'nın silah ihracatı, yılda 2 milyar doları bulmuştur. En çok Şili ve Libya'ya silah satan Brezilya'dan sonra başlıca silah ihracatçısı ülkeler şunlardır:İsrail, G.Afrika, Libya, Mısır, G.Kore ve Arjantin(5).

Ayrıca, bazı agü'ler kullanılmış silah ve askeri donanımı onarıp satmaktalar. Singapur ve Filipinler, Vietnam savaşında kullanılan silahların onarılıp satılmasında oldukça uzmanlaşmışlar, hatta bunların satışı için özel bir merkez kurmuşlardır.

Silah Üretimi

Silahlanma yarışında bir diğer engel olgunun da, agü'lerin silah üretimi girişimleri olduğunu belirtmiştik. 19. yüzyıldaki ilkel silah üretimi örneklerini ve yine Birinci Dünya Savaşından sonra, G.Afrika ve Türkiye'de olduğu gibi, devlet eliyle yapılan küçük silah ve askeri donatım sağlama işlerini saymazsak, agü'lerin silah üretimine ilişkin ilk girişimleri, İkinci Dünya Savaşı sonrasında rastlar. Savaş sırasında silah transferlerinin hemen hemen durması nedeniyle, özellikle Latin Amerika ülkeleri ve G.Afrika, Avustralya, Hindistan gibi ülkeler silah üretimi konusunda planlar yapmış, savaş sonrasında lisanslarla üretimi başlatmışlardır. Bu konuda Peron'un Arjantin'i büyük mesafeler katetmiş, 1950'lerden itibaren silah üretimine yönelik çabalarını sistematik biçimde geliştirmiş. Peron'un iktidardan devrilmesi ile agü'lerde silah üretimine ilişkin bu en önemli deney terkedilmiştir. Daha sonra, bu konuda Brezilya ve Hindistan'ın faaliyetlerini görüyoruz(6). Önce agü'lerin kendi "bağımsız" silah sanayi çalışmaları artmıştır. Silah üreticisi agü sayısı 50 dolayındadır. Silah üreticisi agü'lerin önde gelenleri başarılarını, uluslararası askeri tekellere borçludur.

Agü'lerde silah üretiminin bir biçimi, Batılı silah şirketlerinin, hiyerarşik şekilde örgütlenmiş askeri üretim sistemi içinde, bu ülkelerde montajlar ve küçük imalatlar yapılmak temeline dayanmakta. Askeri şirketlerin, bu yolu seçmelerinde önemli etmenler rol oynamakta. Agü'lerdeki düşük ücret düzeyinden yararlanmak suretiyle, üretim giderlerinin azaltılması; agü'lerin bu silah şirketlerine ihracat kısıtlamalarından kaçabilme olanağı sağlanması; yine agü'lerin uyguladıkları yabancı sermayeyi teşvik yasalarının vergi, kredi ve kar transferi konusunda kolaylıklar sağlanması; silah üretimi yapan agü'lerin "pek" demokratik olmaması nedeniyle sürekli bir çalışma "barışı"nın varılması etmenler arasında sayılabilir.

Agü'lerdeki silah üretiminin diğer bir biçimi, "bağımsız" ya da ulusal silah üretimi girişimleridir.

Agü'lerdeki "bağımsız" silah üretimi, genellikle ithal edilen silah sistemlerinin bakım ve onarım kapasitelerinin kurulması, üretim lisanslarının elde edilmesi, ithal edilen parçaların montajı, karmaşık olmayan parçaların yerli yapımı ve bu oranın giderek yükselmesi şeklinde bir evrim izler (7). Ancak, nedense bir türlü bütünüyle yerli bir üretime geçilemez. Silah sanayiinin, ağır sanayiinin ve imalat sanayiini, silah üretimi açısından vazgeçilmez önemde olacak bazı kolları kurulmadan, agü'lerde faaliyete geçirilmesi, bu ülkelerde silah sanayiinin bağımlı yapısının temel nedenidir. Gelişmiş kapitalist ülkelerin, bu alandaki teknolojik üstünlüğü ve buradan ileri gelen hammadde, teknik donanım, vasıflı personel yönünden bağımlılık, söz konusu olguyu pekiştirmektedir. Bu sayılan nedenlerle agü'lerin silah sanayilerinin giderek, metropollere bağımlı hale geldiği ve sadece teknolojik olarak "izin verilen"lerin üretildiği görülmektedir. Başka bir deyişle, kapitalist dünyada, silah işinde de yeni bir uluslararası işbölümü gerçekleşmektedir. Böylece agü'ler halklarının yaşam düzeylerinin yükseltilmesi ve toplumsal sorunların çözümü için gerekli mallar ve teknolojilerin sağlanması yerine, gerek ekonomik gerekse siyasi alanda askerileşme yoluna daha fazla girmektedir.

"Bağımsız" silah üretiminin, agü'lerde ağırlık kazanmasının bir yanı da, agü yöneticilerinin halklarını "ulusal" silah sanayinin zorunluluğuna inandırmaya çok hevesli olmalarıdır. Ulusal bir silah sanayinin gerekliliği ya da hangi koşullarda gündeme getirilebileceği ayrı bir tartışma konusu. Ancak, bizce bilinmesi gereken bir gerçek var ki, o da teknoloji ve sanayileşme açısından gelişmiş kapitalist ülkeler ile agü'ler arasındaki uçurum sürdükçe, agü'lerde silah sanayinin "bağımsızlığı" hayalden öteye gidemeyeceğidir". Bu konuda, "üçüncü dünya"nın en bağımsız silah üreticisi sayılan İsrail ve G.Afrika'ya bakmak; Arjantin, Brezilya, Singapur gibi ülkelerin kendi üretimleri diye pazarladıkları silahların aslında Batı'lı askeri şirketlerle ortak yapım olduğunu görmek yeterli kanıt sayılır(8).lanmanı

Silahlanmanın "Yükleri"n "Yükleri"

Agü'lerde askeri harcamalar, 1970'lerde bütçelerinin yüzde 7.2'sini oluştururken, 1982'de yüzde 16'ya yükselmiştir.

Silahlanma yarışının, zaten oldukça yoğun sosyal ve ekonomik sorunlar içinde yaşayan agü'lere dayatılması sonucu, yetersiz olan kaynakların üretici olmayan alanlara kaydırılması ile bu ülkeler daha ağır bir yük altına girerler. Bize bu konuda, silahlanma harcamalarının büyüme hızı ile gayrisafi milli hasılanın kıyaslanması önemli ipuçları verir. Son 20 yılda silahlanma harcamaları, yüzde 350 artarken, gayrisafi milli hasıla ancak yüzde 200 artış göstermiştir. Yine, askeri harcamaların büyümesinin, agü ekonomileri üzerine yüklediği ağır yüklerle oldukça çarpıcı örnekler vermek mümkün (Tablo 1)

Tablo 1. Az gelişmiş Ülkelerde Askeri Sivil Harcamaların Kıyaslanması

Ülkeler	Bir askerin masrafına karşılık gelen sivil nüfus
Orta Doğu	346
Afrika	364
Uzak Doğu	146
Güney Asya	767

Silahlanma yarışının, varolan kaynaklarda yarattığı erozyondan en çok etkilenen, ödemeler dengesidir. Agü'lerde dövize oldukça bağımlı olan ekonomik yapı, silah tüketimi ya da silah ithali gibi döviz "eritici" ilişkilerle daha da bozulmakta. Dolayısı ile, silahlanmaya en büyük pay ayıran agü'lerin (Arjantin, Brezilya, İsrail, G.Kore vb.) en borçlu ülkeler olmaları bir tesadüf olmasa gerek.

Ulusal gelirin önemli kısmının, askeri harcamalara ayrılması, teknolojik atılımların ve sanayi potansiyelinin üretici olmayan askeri alana yöneltilmesi, agü'lerdeki sanayinin tek yanlı bir gelişimine yolaçmakta. Toplumların gereksinim duyduğu temel yatırımların daralmasına neden olmaktadır.

Ayrıca, bu ülkelerde askeri sektörde çalışan personel de giderek artmaktadır. Tüm agü'ler için, askeri personelin, tüm işgücü içinde oranı yüzde 10 dolayındayken, Pakistan'da 1/8, Şili'de 1/4, Mısır'da 1/3'e ulaşmaktadır. Konunun bir

önemli yanı da, askeri personeldeki artışın salt niceliksel olmayışdır. Ülkedeki vasıflı işgücünün büyük bir bölümü, askeri sektöre kaymakta, sivil ekonomi sektörlerindeki vasıflı işgücü açığı vahim boyutlara ulaşmaktadır.

Silah üretiminin istihdam üzerine etkisinin, sadece sivil sektördeki vasıflı işgücü açığı yaratmak olmadığı, istihdamı genişletici etkisi olduğu da söylenebilir. Ancak, silah üretiminin istihdamı genişletici etkisinin, tarım ya da imalat sektöründe daha az olduğu belirlenmiştir(9). Öyle olmasa bile, insanlığın mahvedecek makineleri üreterek, çağımız toplumlarının belası olan işsizliğin çözümlenebileceğini düşünmek daha korkunç.

Günümüzde, agü'lerde yoksulluk, açlık ve salgın hastalıklar gerçek bir ulusal felaket niteliğini almıştır. Yinelene yinelene usanç verici hale gelen bu felaket tablosunun temel nedeni, kişi başına silah harcamalarının eğitim ve sağlık harcamalarının 2-6 kat fazla olmasıdır. Söz konusu tabloyu şöyle özetleyebiliriz. (Tablo 2)¹⁰

Tablo 2. "Üçüncü Dünya"daki Sosyal Felaket Tablosu

Açlar	500 milyon
Beklenen yaşam süresi 60'ın altında olanlar	1700 milyon
Tıbbi bakımdan yoksun olanlar	1500 milyon
Yoksullar	1000 milyon
İşsizler	500 milyon
Kişi başına yıllık geliri 150 dolardan az olanlar	800 milyon
Cahiller	814 milyon
Okul olanağından yoksun çocuklar	200 milyon
Sürekli temiz su olanağından yoksun olanlar	2000 milyon

Silahlanma yarışının getirdiği ekonomik yükün yetersiz maddi kaynakları tüketmesinin yanısıra, ekonominin askerileşmesiyle birlikte gündeme gelen askeri aygıtın büyümesi olgusu agü'lerde siyasi çelişkilerin daha fazla keskinleşmesine yol açar. Komşu ülkelerle ilişkilerin gerginleştirilmesi ve askeri blokları katılmak suretiyle durumlarını daha da pekiştiren askerileşme yanlıları emperyalizmle uzlaşmalarına haklarını ikna etmekte milliyetçi ve şovenist ideolojilerden yararlanırlar. Batı tarafından silahlanma yönünden özellikle geliştirilen ülkeler, "kritik" bölgelerde olduklarından, emperyalizmle uzlaşmanın ve demokratik daralmanın en yoğun yaşandığı ülkeler bunlar olmuştur. Askeri yatırımların büyük çoğunluğunun yapıldığı, bu bölgesel "Jandarmalar", yapılan "yardım"ların karşılığının ödenmesi amacıyla, demokrasiden "ufak" tavizler vermek durumunda kalmışlardır.

Aslında agü'lerde yönetim aygıtının askerileşmesi, uzun bir sürecin sonucudur. Bu ülkelerde kapitalist gelişimin askerileşme ve silahlanma ile sürekli kılınması, agü'lerde yönetimde öteden beri önemli bir öge olan silahlı kuvvetlerin etkinliğini daha da artırdı. Ancak etkinliğin atması, bu gücün ekonomide doğrudan denetim kurma amacıyla yer almasıyla koşuttur. Böylece, çoğu agü'de açık bir diktatörlüğe gerek olmadan ekonominin askerileşmesini sürdürmek olanaklı hale geldi. Bu konuda, Brezilya, G.Afrika ve Endonezya neredeyse Batı'lı ülkelere daha güçlü bir askeri-sanayi içiçeliği sergilemektedir.

Silahlanmaya Karşı Perspektifler

Agü'lerin silahlanma batağından kurtulabilmesi, herşeyden önce silahlanma harcamalarını kısımları ile mümkündür. Örneğin, agü'lerin halk sağlığı, çevre korunması, beslenme, eğitim gibi sorunlarının çözümü için yıllık silahlanma harcamalarının yalnızca 800 milyar dolardan 798 milyar dolara indirilmesi yeterlidir.

Silahlanma harcamalarından kısımla yolu ile sağlanan tasarrufun, barışçı ve üretken amaçlara yöneltilmesi, hem sivil sanayinin gelişimi, hem de sosyal gereksinimlerin karşılanabilmesine olanak verecektir. Böyle bir durumun yaratılması, iki boyutta olabilecek gelişmelerle yakından ilişkilidir. Uluslararası düzeyde gerginliğin azaltılması, bu gelişmelerden birisidir. Giderek güçlenen uluslararası demokrasi rüzgarları, silahlanma fırtınasını kovacak en büyük güçtür. Bunun yanında, Batı'da askeri tekellerin egemenliğinin kırılmasında, askeri-üretim yapmayan tekellerin etkinliği ve sunacağı alternatifler de yadsınamayacak kadar etkili olabilir. Bu iki doğrultuda oluşacak olumlu gelişmeler, uluslar arası gerginliği yumuşatarak agü'ler üzerindeki Batı'nın baskısını bir ölçüde hafifletebilir. Sözkonusu gelişim aynı zamanda yukarıda belirttiğimiz ikinci boyuttaki gelişmelerle de koşuttur. Agü'lerde demokrasiden yana güçlerin etkinlik kazanması, silahlanma harcamalarını azaltarak bunları barışçı ve üretici amaçlara yöneltecek potansiyeli yaratabilecektir. Bu çerçevede, uluslararası gerginliğin yumuşatılması ve agü'lerde demokratikleşme, silahlanma yarışının en temel ilacıdır. Bu ilacı içmeden askerleşme hastalığından kurtulmak kolay değildir.

KAYNAKLAR

1-Janet Finkelstein, "Amerikan Askeri Yardımları: Diplomatik Araç mı?" "Dünyada Neler Oluyor?" s.406, Alternatif yay. İst. 1983.

2-World Armaments and Disarmament. SIPRI Yearbook. 1980, London 1980 (Silahlanma konusunda makalede geçen rakamlar, aksi belirtilmedikçe, bu kaynağa aittir).

3-U.Albrecht ve ark. Silahlanma ve Azgelişmişlik. Birikim yay. S. 16, İst. 1978.

4-Tufan Aydın, "Askerleşen Ekonomi, Büyüyen Tehlike", Gün, Eylül 1985.

5-Pierre Fabre, "Üçüncü Dünya Ülkeleri Silah İhracatçısı Olma Yolunda", Dünyada Neler oluyor? S.404-405, Alternatif yay. İst. 1983.

6-U.Albrecht ve ark. Age., s.73-77.

7-U. Albrecht ve ark. Age., s.77-82.

8-Tufan Aydın, "Azgelişmiş Ülkelerde Silah Sanayi ve Barış", Yarı, Ocak 1986.

9- Albrecht ve ark. Age., s.120.

10-Silahlanma harcamaları ve sosyal sorunların kıyaslanması, Birleşmiş Milletler ve Dünya Sağlık Örgütü yayınlarındaki hesaplamalardan alınmıştır.

*(Bilim ve Sanat-62 Şubat 1986'da yayınlandı. Ata Soyer)

11 Eylül, bize bir savaş dosyası hazırlama görevi çıkardı. Biz de, bu görevi icabet ederek, bu sayıyı hazırladık. "Uzun" bir girişten sonra, Haluk Gerger sizinle 11 Eylül'ün anlamını paylaştı. Temel Demirer de, alışlagelen tarzıyla, bize kavramsal bir açılım sundu. Sibel Özbudun ise, antropojiden getirdiği tadlarla, bugünü sorguladı. Yavuz Alogan, ki kendisi neredeyse Türkçe'ye çevrilen tüm iç savaş kitaplarının çevirmenidir-bize bir iç savaş yolculuğu sundu. Bu noktada bir de savaş konulu yuvarlak masamız vardı, ama dergi yayına girene kadar katılımcıların düzeltmeleri henüz elimize ulaşmadığı için, bu dosyaya koyamadık. Umarız, önümüzdeki sayıya yetiştirmek mümkün olur.

Savaşın tıbbi yanı sıra ilgili de yazılarımız var! Kayıhan Pala, bize kimyasal ve biyolojik silahlarla ilgili bir çerçeve sundu. Ben de, eksik kalan nükleer silahların özellikleri ve etkileri ile ilgili bir derleme ekledim (Ama, o da yer problemine takıldı). Cem Kaptanoğlu, savaş ve baskı ortamının yarattığı ruhsal durum konusunda eksiklerimiz tamamladı. Savaşta, sağlık personeli ne yapacak? O konuda da, Evren Balta arkadaşımınla daha çok Cenevre Sözleşmesi temelinde yaptığımız bir çalışmayı koyduk.

Bir dosya sunmaya çalıştık. Eksikliği ile, fazlasıyla. Değerlendirmek size ait. Katkılarınız, eksiklerimizi giderecektir. Ama, bir de dileğimiz var. Bu bilgilerin gereksiz hale geldiği ya da, sadece eski çağ tarihi ile ilgilenenlerin sahip olduğu duruma gelmesi...